

tècnics francesos, i la seva funció, estratègic-militar. Es representa el perímetre murat i les defenses de la ciutat de manera detallada, però no té o té molt poca importància la representació de la part interior de la ciutat.

Al principi del segle XVIII, tot i continuar tenint vigència els interessos militars, comencen a aparèixer plànols que tracten aspectes de caire civil.

Ja en el segle XIX, període on les guerres han deixat pas a la pau, la ciutat comença a créixer i, per tant, comença a necessitar reformes urbanístiques que queden clarament reflectides en alguns plànols de l'Atlas. Al final d'aquest segle Girona necessita traspassar el perímetre murat. L'any 1879 marca l'inici d'aquesta obertura amb l'arribada del permís per fer una zona d'Eixample a la ciutat.

La tercera part és un complement de documentació tècnica, diferents índexs i les fitxes dels plànols no seleccionats per a la publicació.

La realització d'un atlas amb la cartografia existent sobre un territori determinat és una tasca d'una gran magnitud que suposa el tractament de gran quantitat de documentació, molta d'ella inèdita. Estem, doncs, davant d'una gran obra de caràcter recopilatori que omple un gran buit en la historiografia gironina.

Es tracta d'un llibre de fàcil lectura i consulta on la visualització detallada de les làmines adquireix una gran importància, ja que la gran quantitat d'informació que reuneix cadascuna d'elles permet aprofundir en molts aspectes que podrien passar desapercibuts. Hauria estat interessant, per part dels autors, un major recolzament històric de la cartografia recopilada.

L'Atlas Girona ciutat és una obra de referència que ha d'esdevenir una eina bàsica per al coneixement del territori i, per tant, de consulta obligada per a qualsevol estudi que tracti la història, l'evolució, el creixement urbanístic, les construccions militars de defensa, les reformes i projectes urbans i, fins i tot, la toponímia de la ciutat de Girona. Per altra banda, ha de tenir un altre vessant, tant o més important que la dels estudis: ha de ser el motor que ens ajudi a redescobrir espais oblidats de la ciutat, poc coneguts els gironins, i que en les pàgines de l'Atlas són els protagonistes; a tall d'exemple podem citar el Castell de Montjuïc, la Torre Gironella, la Caserna dels Alemanys o la muralla del Mercadal (avui Gran Via de Jaume I).

Sens dubte, estem davant d'una part important de la història gràfica de la ciutat, però de cap manera s'ha de contemplar com una història morta; ha de ser viva i renovadora, ha de servir per redescobrir el territori on vivim, per entendre més bé el passat i per planificar i construir un millor futur.

Joan Reixach i Casals

L'escola sota el franquisme

MARQUÈS SUREDA, Salomó.
L'escola pública durant el franquisme.
La província de Girona (1939-1955).
Ed. PPU, Barcelona, 1993.

Per a qualsevol que conegui mínimament la història del magisteri públic de la demarcació de Girona hi ha una realitat que difícilment pot obviar. La constatació inexcusable a què em refereixo és que hi ha una escola pública abans del franquisme i una escola pública a partir del franquisme. La cesura, la ruptura, és nítida –com el tall d'un ganivet. És, en efecte, un tall violent, profund. Possiblement un dels efectes més nefastos del franquisme en l'àmbit de l'ensenyament fou el trencament del procés llarg i fatigós d'articulació dels mestres públics de Girona, amb la formació i manteniment d'una associació que els representava i que era plataforma de les seves reivindicacions i també de les seves preocupacions i anhels professionals. Ruptura també en l'assimilació de nous corrents pedagògics.

Tot això ho sabem, però no ens ho havíem dit en veu alta. No havíem posat sobre paper, ordenadament, les dades. No sabem, per exemple, els ressorts de la pressió i dels canvis, la dimensió numèrica de la depuració: els 144 mestres donats de baixa de l'escalafó, els 72 amb trasllat forçós, els mestres suspesos de sou i feina

entre 1 i 2 anys... El llibre del professor Salomó Marquès s'ha proposat omplir aquest buit. Aixecar acta, gairebé notarial, del drama; del drama dels mestres i del drama dels escolars.

A voltes, el llibre, sembla el sofà d'un psiquiatre. El col·lectiu de mestres i alumnes exposen els traumes, els records penosos, arrossegats dolorosament anys i panys. Perquè el llibre recull el resultat d'una pacient recerca d'entrevistes, en la línia de la història oral. Han estat entrevistats 120 mestres i 240 antics alumnes. Ben segur que aquesta feina no hauria estat possible, o en tot cas hauria estat un treball titànic, si no hagués pogut comptar amb la col·laboració dels alumnes de la Història de l'Educació de la Universitat de Girona. Per això, la investigació té també el valor afegit d'haver estat, fins a un cert punt, una recerca compartida, un treball col·lectiu –i de ben segur, molt útil per als estudiants, molts d'ells mestres en actiu. Potser podríem retreure que aquestes entrevistes no han estat aprofitades prou exhaustivament i que hi manca l'anàlisi de la pràctica escolar, les referències a l'acció educativa a l'aula, els mètodes pedagògics utilitzats; o sigui, l'escola a l'època franquista vista des de dins.

L'escola és un marc privilegiat per estudiar alguns aspectes claus del franquisme; concretament, el seu vessant ideològic, el que anomenem el nacionalcatolicisme. I per descobrir que el franquisme no fou pas simplement un règim imposat des de l'exterior als catalans, sinó que era l'opció, també, d'uns segments prou importants de la societat catalana. El llibre de Salomó Marquès és, en aquest doble aspecte, clarificador. El paper, per exemple, dels inspectors (amb cognoms que no enganyen respecte a la seva catalanitat) és obvi –per més que tinguem present el context, les circumstàncies, i la realitat d'altres demarcacions administratives. En efecte, a desgrat d'alguna concessió a plantejaments resistencials-nacionalistes, l'obra del professor gironí mostra suficientment a un lector atent i crític la gradació d'actituds del magisteri públic del període, des de l'adhesió incondicional, passant per la col·laboració activa, al suport o a la

resistència passives. Potser ens hauria agradat que aquestes diverses posicions haguessin quedat més patents, i sobretot que s'haguessin pogut valorar, sospesar. En canvi, és evident que no podríem esperar de trobar testimonis d'hostilitat frontal: per eliminar-la, precisament, hi havia hagut la Guerra Civil i la depuració, i per això hi havia tot el sistema de cauteles repressives. El món dels mestres gironins durant el primer franquisme, així, apareix com un món sordid, esporguit, però també matisat. En aquesta mateixa línia caldria, segurament, aprofundir en el significat i orientació de les escoles privades laiques (17 escoles, l'any 1947, segons l'estudi), per tal d'aclarir si aixoplugaven, o no, algun tipus de dissidència respecte al Règim.

En tot cas, la investigació deixa també molt clar que el component ideològic més notori del primer franquisme, a nivell escolar, va ser l'integrisme catòlic. Molt per sobre d'altres ingredients, com ara el nacionalisme tradicional espanyol o la retòrica falangista. D'aquí deriva també la immensa pobresa de la pedagogia de l'època. És evident que l'autarquisme pedagògic no podia oferir alternatives als corrents i models europeus; difícilment eren reemplaçables un Decroly, o un Freinet pel P. Manjón, en definitiva, i per entendre'ns. Aquest vessant pedagògic, amb tot, és potser el menys treballat en la investigació, malgrat oferir pistes suficients per a futures recerques.

Una vegada més apareix, i es reafirma documentadament, la repressió a què va veure's sotmesa la llengua catalana, concretament en l'àmbit escolar. Amb algunes notes d'interès en relació amb la qüestió del monolingüisme i amb la ignorància del castellà a determinades zones de la demarcació (casos de Llanars i Sant Miquel de Campmajor). Però també en relació amb l'ús oficial del castellà a l'època de la Segona República i de la Guerra Civil, com documenten les Visites d'Inspecció i constata l'autor en una nota.

La publicació fa, també, un toc d'atenció sobre la destrucció de documents de l'època, a vegades per desídia, i altres cops per voluntat explícita d'anorrear els testimonis d'un passat proper. Aquest és un aspecte que cal tenir molt present a l'hora de valorar el llibre, l'enorme dificultat i desgavell dels fons documentals procedents del franquisme.

Una obra, en definitiva, que vol trencar la dinàmica de l'oblit, l'amnèsia col·lectiva, amb el propòsit de superar silencis còmplices, per aconseguir una acceptació crítica i conscient del nostre passat recent. Per això mateix, una obra útil i molt recomanable.

Joan Puigbert i Busquets

Memòria d'un gran pedagog

PUJOL i FABRELLAS, David,
El mestre Antoni Balmanya i Ros.
Ajuntament d'Espolla.
1992. 75 pp.

Aquest llibre recull la vida i l'obra d'Antoni Balmanya (1846-1915), mestre d'escola i nascut a la Bisbal d'Empordà, com el mateix David Pujol, que n'és l'autor. Balmanya, que va exercir el magisteri a Espolla durant més de quaranta anys, és una de les figures senyeres d'un ampli i profund moviment de renovació pedagògica, que va tenir lloc a Catalunya el primer terç d'aquest segle.

La vida se'n explica a través d'una documentada i rigorosa cronologia i d'un esbós biogràfic, on es fa palès el seu arrelament i la seva inserció en la vida quotidiana i cívica del poble d'Espolla. La seva obra s'analitza també en dues parts: la tasca escolar i la labor extraescolar.

L'escola del mestre Balmanya fou considerada modèlica i la realització més emblemàtica i reconeguda n'era el Museu Escolar. David Pujol té l'encert d'incloure, en un annex, l'inventari que féu el mateix Balmanya en el moment de jubilar-se (1908). La seva simple lectura impressiona: més de 500 monedes diferents, minerals,

llavors, tipus de fusta del país, restes arqueològiques... algunes de les quals es conserven encara a l'escola del poble.

El 1881 va publicar un llibre de text titulat *Primer libro de lectura manuscrita para uso de las escuelas elementales y de párvulos*, del qual David Pujol n'ha comptat 33 edicions (la més recent datada l'any 1930). Llibre que l'autor d'aquesta monografia reproduïx, plana per plana, i en té 75: exactament les mateixes que el llibre que comentem. Aquesta «coincidència» posa de relleu la cura amb què s'ha editat i dissenyat: la presentació és magnífica i les més de 20 il·lustracions han estat seleccionades i reproduïdes amb gust i amb mà destra.

Pel que fa al treball extraescolar, Balmanya col·laborà de manera desinteressada amb l'Ajuntament, amb La Fraternal (Societat de Socors Mutus d'Espolla), que va fundar, amb el Sindicat Agrícola (l'actual Celler Cooperatiu) i amb l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques (ACEC). Fruit de la seva curiositat científica fou el descobriment d'una necròpoli hallstàtica i de diversos monuments megalítics de l'Alt Empordà.

